

Museum in de kijker

Sylvie Dhaene

Op stap in Oost-Vlaanderen Geraardsbergen

De eerste halte van de Oost-Vlaamse expeditie van het Huis van Alijn in 2003 situeert zich ten zuidwesten van Gent, met name in Geraardsbergen. Deze stad, gelegen aan de boorden van de Dender, omschrijft zichzelf in de toeristische folder als 'de parel van de Vlaamse Ardennen'. Wij kennen Geraardsbergen voor zijn matten-taarten, voor zijn Manneken Pis, voor de 'MUUR' en dankzij Gaia weet heel België sedert enkele jaren weer dat er hier jaarlijks een eeuwenoud feest plaatsvindt. Ook dit jaar tekende Gaia opnieuw protest aan en poogde de vereniging het 'visjes drinken' tijdens het Krakelingenfeest op de Oudenberg te laten verbieden, maar ook op zondag 23 februari 2003 werden, zoals de traditie het voorschrijft, de levende visjes uit de beker wijn gedronken door de burgemeester en de notabelen van de stad. De oudst bekende vermelding van dit veelbesproken gebruik gaat terug tot 1599 waarbij de plaatselijke renaissance-dichter Joos Schollaert in een Latijns gedicht het feest

Krakelingenfeest in
Geraardsbergen.

van Krakelingen en Tonnekensbrand beschrijft. Na 'het visjes drinken' volgde de krakelingenworp, waarbij 10.000 mastellen of krakelingen in de menigte werd gegooid. Aan de krakelingenworp gaat traditioneel een historische stoet vooraf. Het feest eindigt 's avonds met de tonnekensbrand aan de kapel op de Oudenberg, het vreugdevuur dat wordt ontstoken naar aanleiding van het einde van de winter en de terugkeer van het licht en de lente. Gezien de enorme belangstelling van honderden toeschouwers en de grote deelname van het plaatselijk verenigingsleven aan het gebeuren lijkt de toekomst van het Krakelingenfeest vooralsnog gewaarborgd.

Een bezoek aan 'de Geraardsbergse Musea' laat de bezoeker kennismaken met enkele andere aspecten die deel uitmaken van de geschiedenis van deze stad en die het economische verleden en heden van de stad kleuren. We vinden 'de Geraardsbergse Musea' op de tweede verdieping van het abtenhuis van de Adriaansabdij, ooit één van de meest bezochte bedevaartsoorden uit de streek. Een uitgangsbord aan de ingangspoort van het gebouw maakt duidelijk wat we hier kunnen verwachten: een stekskesmuseum, een pijpenkabinet, een sigaren- en een kantmuseum.

Op het eerste gezicht vier onderwerpen die ogenschijnlijk niet veel met elkaar te maken hebben, maar niets is minder waar. Het Lucifermuseum, het Pijpenkabinet, het Sigarenmuseum en het Chantillykantmuseum leggen elk getuigenis af van een aspect van het verleden van Geraardsbergen. Halverwege de 19de eeuw was de kantnijverheid er in volle expansie, maar aan het eind van de 19de eeuw was de neergang niet meer te stuiten. De Geraardsbergse sigarenindustrie bepaalde in de 19de eeuw het stadsbeeld. Naast de sigarenfabrieken waren er ook de luciferfabrieken die gedurende meer dan 150 jaar een bijzonder bloeiende nijverheidstak vormden in de streek van Geraardsbergen. De sluiting van de luciferfabriek 'Swedish Match' betekende het einde van deze industrie; op 24 februari 1999 werd er de laatste lucifer gemaakt. Dit streekeigen verleden wordt in deze musea opnieuw tot leven gewekt. We werden er gastvrij ontvangen en kregen een persoonlijke en boeiende rondleiding door de respectievelijke conservators.

Een beeld van het kantomuseum.

Het Chantillymuseum

Het Chantillykantomuseum is het oudste van de vier geledingen. Het werd gesticht in 1986 onder impuls van de VVV Geraardsbergen en de verzamelaarsclub C.N.C. Door de vzw Abdij-Gavers werd een lokaal ter beschikking gesteld in het abtenhuis. Het museum toont uitsluitend zwarte kant. Een reeks sjerpen, mantiles, puntsjaals, waaiers, kouseninzetstukjes, oorlogskant en stroken kant met verschillende motieven worden er tentoongesteld. Het geheel oogt zeer verzorgd en indrukwekkend. De schitterende oude statige vitrinekasten dragen uiteraard ook bij tot het welslagen van de mooie presentatie. Een van de grote stukken die tentoongesteld is, een kantwerk uit de jaren '20, dat was bedoeld als geschenk voor koningin Fabiola bij een bezoek aan de stad, maar gezien het bezoek uiteindelijk niet is doorgegaan, is het stuk nog steeds in bezit van het museum en kunnen de bezoekers dit prestigieuze geschenk nog steeds aanschouwen.

De kantnijverheid in Geraardsbergen kende een bloei aan het begin van de 19de eeuw. De volkstelling van 1712 leert dat er maar liefst 130 kantwerksters actief waren. In 1857 steeg het aantal kantwerksters tot 1900 op een totaal van 8260 inwoners. Ondertussen waren er ook al 55 kantfabrikanten. Tien jaar later was het aantal kantwerksters zelfs vervijfvoudigd. Nog tien jaar later daarentegen was het verval van de kantindustrie al ingezet. Rond 1873 raakte de Chantillykant uit de mode en ook als gevolg van de hoge invoerrechten begon de productie te tanen. In 1880 waren er maar 700 kantwerksters meer en rond 1912 slechts 8 fabrikanten meer. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kende de Chantillykantnijverheid nog een kortstondige opflakking. De kant die toen geklost werd, noemt men oorlogskant. Na 1932 werd er geen Geraardsbergse kant meer uitgevoerd. Aan de ingang van het Kantmuseum herinnert een diploma uit 1876 aan de kunde van de Geraardsbergse kantwerksters. Op een internationale tentoonstelling in de Verenigde Staten (Philadelphia) krijgen 'The Manufactures of Grammont' erkenning als zijnde de makers van de mooiste kant ter wereld.

Het Pijpenkabinet en het Sigarenmuseum

In het pijpenkabinet ontdekken we een mooie verzameling meerschuimpijpen, maar ook een enorme collectie van de beroemde Gambierpijpen. Tientallen historische beroemdheden zijn afgebeeld op de koppen. Er zijn ook rookstoelen, tabakspotten, snuifdozen, baardrokers en bijzonder versierde pijpen. Het pronkstuk van het pijpenkabinet is ongetwijfeld de 'breuk van de Samedisten' (1908-1909), die door de voorzitter van deze pijpenrokersvereniging tijdens een ceremonie werd gedragen.

Het sigarenmuseum brengt de bezoeker dicht bij de streekgeschiedenis. Dat er ooit een tijd was waarin de sigarenindustrie in Geraardsbergen zeer bloeiend was, daarvan getuigen de tientallen lithografieën van de sluitetiketten en de sigarenbanden. Ook de staalboeken van de handelsreizigers zijn verbluffend. Namen die de Geraarsbergse geschiedenis van de sigarenindustrie hebben geschreven, zoals Eugène Van Landuyt, de eerste fabrikant in 1862, Morre, Jan Van Eijck, Curens, De Mol, Van Lierde en vele anderen verschijnen hier op de kleurrijke en vaak originele en kunstige etiketten. Ook enkele gevelplaketten van sigarenfabrikanten getuigen van dit verleden. Een affiche uit 1886 van een 'openbare verkoop' geeft een indringend beeld van deze sigarenindustrie. Naast het werkgerief om sigaren te maken, bv. een poedermachine, moules en een 'dubbele' sigarentafel zijn er ook bijzondere sierstukken te bewonderen, zoals sigarencarroussels en een sigarenkist waarin de sigaren konden rijpen uit 1899. Dat pijp- en sigarenroken met heel wat tradities en gebruiken gepaard gaan, wordt aan de hand van deze voorwerpen mooi geïllustreerd.

Het Lucifermuseum

Het meest recente verleden wordt getoond in het lucifermuseum. Enkele weken voor de opening van het Kantmuseum schonk Swedish Match een belangrijke verzameling voorwerpen in verband met het maken van vuur, gaande van vuurstenen tot tondeldozen, aan de Fulministenkring van Geraardsbergen. Deze club werd in 1965 gesticht en ijverde ervoor om ook een museum uit te bouwen, en zo geschiedde. Naast de tientallen reeksen etiketten die er te zien zijn en de verzameling van Swedish Match is er ook en

In het tabaksmuseum.

Lucifermuseum.

hele verzameling aanstekers, luxe-aanstekers en allerlei bijzondere sierstukken en gadgets te bewonderen die door privé-personen werden geschonken. Dat nog geen 20 jaar na het ontstaan van het museum ook het einde van de lucifernijverheid in Geraardsbergen hier zou te zien zijn, hadden de Geraardsbergenaars niet gewild, maar de geschiedenis heeft er jammer genoeg anders over beslist.

In 1835 stichtte Balthazar Mertens de eerste lucifermanufactuur in België aan de oever van de Dender, in Lessen. In de hiernavolgende jaren groeit de stekjesnijverheid. Op het hoogtepunt zijn er in Geraardsbergen welgeteld 18 fabrieken gevestigd. De concurrentiestrijd gaf aanleiding tot slechtere werkomstandigheden voor de arbeiders en tot een verlies van kwaliteit. Een tweede adem kwam er met de komst van Union Allumettière die tussen de twee wereldoorlogen 9 van de toen 15 nog bestaande fabrieken opkocht en een nieuwe fabriek bouwde. 'La Suedoise' was eens de grootste en meest moderne ter wereld. Maar als gevolg van de technologische vooruitgang kreeg de lucifer de concurrentie van de wegwerpaansteker op gas en werd de afzetmarkt steeds beperkter en diende Swedish Match in 1999 de deuren te sluiten. Voor de streek een zware slag want de lokale werkgelegenheid kreeg hierdoor een serieuze klap.

In het museum kan de bezoeker het productieproces van het vellen van de boom tot de lucifer in zijn doosje volgen en krijgen we een beeld van de technologische evolutie en van de wijze waarop Swedish Match het bedrijf ontwikkelde; aan de fabriek was er ook een labo waar men experimenteerde om de populierengroei (het beste hout om lucifers te maken) te versnellen en een drukkerij verbonden. Een enorme maquette in het midden van de zaal en een groot schilderij toont de fabriek waar zoveel Geraardsbergenaars werkten. Aan de hand van foto's wordt het leven in de fabriek o.a. van de personeelsfeesten en de uitreiking van medailles, tot leven gebracht. Veel Geraardsbergenaars kunnen hier hun herinneringen aan het leven en werk op de fabriek terug bovenhalen.

Sylvie Dhaene